

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

Experimentální objekt s textilními prvky

Bakalářská práce

Autor: Anežka Sitová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: BTT Textilní tvorba
Vedoucí práce: doc. Vlastimil Vodák, ak. mal.
Oponent práce: PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.



Zadání bakalářské práce

Autor:	Anežka Sitová
Studium:	P16P0238
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Textilní tvorba
Název bakalářské práce:	Experimentální objekt s textilními prvky
Název bakalářské práce AJ:	Experimental object with textile elements

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Teoretická část se zabývá zobrazením a přístupem ke smrti. Popis prostředí, kde se setkáváme se smrtí. Uvedení tvorby několika umělců, zabývajících se tématy smrti. Předmětem praktické části je vytvoření autorského objektu s textilními prvky. Základními tématy jsou smrt a strach z neznáma. Práce je realizovaná kombinovanou technikou.

The History Of Death (2007) Michael Kerrigan L'homme devant la mort. Le temps des gisants (1977) Philippe Ariès

Garantující pracoviště:	Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	doc. Vlastimil Vodák, ak. mal.
Oponent:	PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	17.10.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anežka Sitová

Anotace

SITOVÁ, Anežka. *Experimentální objekt s textilními prvky*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 48 s. Bakalářská práce.

V práci se zabývám tvorbou tapiserie do pietních prostor, umístěných převážně v domovech důchodců, domovech s paliativní péčí a nemocnicích. Cílem je tyto prostory nenápadně rozveselit, nikoliv přehnaně, a umožnit tak příjemnější pocit při rozloučení pozůstalých se zemřelou osobou v této místnosti.

V teoretické části se zabírám vnímáním smrti v různých kulturách, časových etapách života, a hlavně vnímáním smrtelnosti u nás. V průběhu práce zjišťuji, kam je vhodné tapiserii umístit.

V praktické části se věnuji tvorbě samotné tapiserie. Hledám vhodné materiály, tvary a barvy. Také řeším velikost tapiserie a splnění hygienických nařízení. Pracuji se symbolikou a vysvětluji konečný výsledek. Praktická část také obsahuje fotodokumentaci skic a výsledné umístění práce.

Klíčová slova: Smrt, umírání, hospic, eutanazie, historie smrti, tapiserie, domov pro seniory.

Annotation

SITOVÁ, Anežka. *Experimentální objekt s textilními prvky*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 48 pp. Bakalářská práce.

In my work I deal with the creation of tapestries for reverent rooms, located mainly in retirement homes, palliative care homes and hospitals. The aim is to cheer up these rooms inconspicuously, not excessively, and thus enable a more pleasant feeling for the survivors, when saying good bye to the deceased ones.

In the theoretical part I deal with the perception of death in different cultures, stages of life, and especially the perception of mortality in our country. During my work I find out where it is appropriate to place the tapestry.

In the practical part I deal with the creation of the tapestry itself. I am looking for suitable materials, shapes and colors. I also deal with the size of the tapestry and compliance with hygiene regulations. I work with symbolism and explain the final result. The practical part also contains photo documentation of sketches and the final placement of the work.

Key words: Death, dying, hospice, euthanasia, history of death, tapestry, home for the elderly.

Obsah

Úvod	7
1 Teoretická část.....	9
1.1 Základní pojmy	9
2 Smrt a umírání od historie do současnosti.....	11
2.1 Smrt a umírání v historii	11
2.2 Smrt a umírání v současnosti	12
2.3 Pohřební a přechodové rituály	13
2.4 Význam pohřebních rituálů dnes	16
2.5 Strach ze smrti.....	18
2.6 Paliativní péče.....	19
3 Eutanazie.....	21
3.1 Eutanazie v historii	21
3.2 Eutanazie dnes	22
4 Smrt ve výtvarném umění, literatuře a hudbě.....	24
4.1 Výtvarné umění.....	25
4.2 Hudba.....	26
4.3 Literatura.....	27
5 Praktická část	31
5.1 Popis tapiserie	32
5.2 Návrh tapiserie	32
5.3 Výsledná práce.....	40
Závěr	46
Seznam použité literatury	47
Seznam obrázků.....	48

Úvod

Bakalářskou práci na téma „Experimentální objekt s textilními prvky“ směřuji na okruhy smrt, strach z neznáma, eutanazie a plánovaná zodpovědnost za cizí smrt.

V současné době je možné léčit nespočet smrtelných nemocí, transplantovat životu potřebné orgány, předcházet nemocem, umožnit život lidem se závažným postižením, udržovat při životě lidi s neschopností pohybu a přirozeného příjmu potravy, zachránit extrémně malé předčasně narozené děti. Proto si kladu otázku, co z těchto možností je přijatelné, ale co už je za hranicí alespoň částečně přirozeného života.

S touto otázkou přichází i další. Proč to děláme? Proč se bojíme smrti, když k životu patří jako zrození? Nevíme, co po ní přijde, a nějaký čas se to ještě nedovíme. Je strach z neznáma ten správný přístup? Proč je nám tak přirozený...?

K těmto úvahám mě ze všeho nejvíc vedla smrt babičky, která zemřela na akutní leukémii. Když se dozvěděla, že už nebude žít dlouho, řekla: „Umřít musím, hlavně ať to nebolí.“ Dala bych vše za to, aby nemusela umírat v bolestech. Bolelo ji celé tělo. Odřeniny se jí dělaly i z noční košile. Vše vnímala zdravým rozumem. Babička musela trpět do poslední chvíle.

Později jsem začala pracovat v domově seniorů. Tam jsem si uvědomila, že babička měla štěstí v neštěstí. Její umírání mohlo být mnohem horší a delší.

Pracuji s lidmi, kteří trpí každý den neskutečnými bolestmi. Nemohou se hýbat, říct, co je bolí, jestli mají žízeň, hlad, zda je jim zima, nebo teplo, jestli potřebují vzít za ruku nebo obejmout. Jsou uvězněni ve svém těle.

První dny v této práci pro mě byly velmi náročné. Když jsem musela přebalit a převlékat lidi, které bolí sebemenší pohyb, v tu chvíli jsem bojovala s myšlenkou, zda pro ně dělám to nejlepší, nebo jim ubližuji. Největší útěchou pro mě v této práci je, když se na mě i přes své trápení ten člověk usměje. Dává mi to naději, že je mu alespoň chvíli dobře. Velkou oporou pro nás pečovatele jsou také jejich rodiny. Posílají nám děkovné dopisy a pomáhají, když mohou. Nedokážu si představit, jaké utrpení cítí oni a jaká je v nich beznaděj, že nedokážou utrpení svých blízkých zmírnit.

Často o tom mluvíme s jinými pečovateli, sestřičkami a lékaři. Zatím jsem se nesečkala s nikým, kdo pracuje s těžce nemocnými lidmi a byl by proti eutanazii. Na druhou stranu všichni uznali tíhu toho, vzít na sebe zodpovědnost za něčí smrt. Také mnoho lidí mi řeklo, že by se nechtěli dostat do fáze ležícího, nemohoucího člověka. Ale eutanazii by nepovolili. Čím je způsoben takový názor? Strachem z neznáma po smrti? Strachem z odpovědnosti za něčí smrt? Když jsme zodpovědní za to, že se člověk dostane do takového stavu, neměli bychom umět říct dost? Neměli bychom si uvědomit, že udržování člověka při životě má své meze?

V praktické práci jsem si zvolila tapiserii v technice textilní aplikace. Je určená do pietních prostor v zařízeních s paliativní péčí, domovech seniorů nebo nemocnicích a ústavech s těžce nemocnými pacienty. Domy pro dospělé s touto péčí jsou často na rozdíl od barevných a pestrých domů pro děti sterilní a neútluné. Lidé se zde necítí dobře a už vůbec ne jako doma. Přitom pro většinu z nich je domov seniorů jejich domovem, ať už jsou s touto informací seznámeni, nebo tuto skutečnost nevnímají.

V průběhu práce jsem hledala ideální místo pro tapiserii. Nakonec jsem se rozhodla pro pietní místnost. Tu se snažím tapiserií mírně osvěžit a dodat pozůstalým pocit, že rozloučení s blízkým není jen negativní, tragický a smutný zážitek. Mnoho lidí má problém se se zesnulým rozloučit, protože být v malé pochmurné místnosti s mrtvým člověkem je velmi depresivní. Moje tapiserie by mohla atmosféru trochu odlehčit a vzdáleně naznačit, že i když jejich blízký odešel, jejich život musí pokračovat.

1 Teoretická část

1.1 Základní pojmy

Eutanazie

Slovo „eutanazie“ pochází z řeckého slova εὐθανασία (euthanasia). Slovo je tvořeno z předpony εὖ (dobrá) a podstatného jména θάνατος (smrt). Termín může být přeložen jako dobrá smrt, nenásilná smrt, šťastná smrt, bezbolestná smrt nebo také snadná smrt. V původním významu eutanazie neznamena jednání lékaře. Znamená nechat jakoukoli osobu zemřít či ukončit její život, a to v zájmu této osoby.

Paliativní péče

Paliativní pochází z latinského „pallium“ s významem maska, zakrytí pláštěm, pokrytí. WHO roku 1990 definovala, že paliativní péče je „aktivní celková péče o nemocné, jejichž choroba neodpovídá na kurativní léčbu (léčebná péče vedoucí k vyléčení pacienta). V roce 2002 WHO definovala paliativní péči znovu, a to s větším důrazem na utrpení: „Paliativní péče je takový přístup, který zlepšuje kvalitu života nemocných a jejich rodin a který čelí problémům spojeným s život ohrožujícími chorobami pomocí prevence a úlevy utrpení, a to jeho časným zjištěním, dokonalým zhodnocením a léčbou bolesti a ostatních problémů fyzických, psychosociálních a spirituálních.”

Hlavním cílem této péče je zlepšit kvalitu života, lidem s nevléčitelnou nemocí či zlepšení kvality života během umírání.

Hospic

Prvopočátky tohoto termínu nalezneme ve středověku. Hospice, tzv. domy odpočinku, sloužily poutníkům k odpočinku a posílení na jejich další cestu. Současná podoba hospice pochází z Velké Británie. Hospice zaručují respektování lidské bytosti, zlepšení kvality závěrečné fáze života a umožňují důstojné umírání.¹

¹ MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1025-0.

Strach

Strach v nás vyvolá fyziologické a psychické změny za účelem ochránit nás před hrozícím nebezpečím. Tělo se začne připravovat na svou ochranu, tedy boj, útěk či jinou fyzickou námahu. Zvýší se tepová frekvence, tělo se začne více okysličovat hlavně v oblasti svalstva, tvořit endorfiny zabraňující pocitu bolesti a vydávat cukry pro zvýšení energie.

2 Smrt a umírání od historie do současnosti

Smrt je nedílnou součástí jakéhokoliv života. „Zdravý, mladý člověk si myšlenku na smrt zpravidla nepřipouští. Smrt mu připadá jako něco vzdáleného, co se jej momentálně netýká, jako něco, co přijde až jednou... (Konečný, Bouchal, 1979; Grof, 2009).“² Umírání je poslední fáze života, s níž máme zkušenost. Pokud umírá někdo blízký či my samotní, vyhledáváme informace a zkušenosti jiných. Snažíme se najít nejsnazší cestu ke zvládnutí této fáze života.

V dnešní době se se smrtí setkáváme čím dál méně. Lidé umírají v lékařských zařízeních, často sami, bez svých blízkých. Jen výjimečně se chce rodina a blízcí s umírajícím rozloučit a být s ním až do konce, a to i navzdory tomu, že většina umírajících chce umřít bez bolesti a po boku blízkých.

Na příchod nového života se připravujeme dlouho dopředu. Měsíce, někdy i roky. Přivedení nového života na svět považujeme za něco naprosto přirozeného.

Na smrt se připravujeme jen málokdy. Často si nechceme příchod smrti připouštět, proto se těmto přípravám vyhýbáme. V případě nečekané smrti to zkrátka nestihneme. To poukazuje na fakt, že se nesnažíme smrt chápat jako přirozenou součást života. Zároveň rychlé životní tempo celé společnosti nás zasáhne i v případě, když připravujeme něčí pohřeb. Během několika málo dní musíme vybrat místo pohřbu, pohřební službu, způsob uložení těla, místo hrobu, parte, oznámit blízkým smutnou událost a nespočet dalších věcí. To vše se řeší lépe a s větším rozmyslem a klidem v případě, že smrt blízkého čekáme. Ale pokud nás potká smrt blízkého nečekaně, není moc možností, jak se se zesnulým rozloučit v poklidu.

2.1 Smrt a umírání v historii

Smrt je odjakživa tématem různých lidských představ. Pro člověka je význam slova „nic“ nepředstavitelný. Tudíž se pochopitelně lidstvo v minulosti a často i dnes bránilo představě, že to nepředstavitelné „nic“ následuje po smrti. Otázky – „Kde jsme se tu vzali? Kam jdeme po životě na zemi?“ – vedly k různým domněnkám a z domněnek pak

² KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9.

vznikla náboženství a víra. Přestože už je v současné době vědecky vysvětleno, kde a jak jsme se tu vzali, co je, či není po smrti, stále hádáme. Možná tato nezodpovězená otázka stále dovoluje víře „přežívat“.

V předindustriálním období ke smrti a umírání přistupovali jinak. Pohřební obřady často spojovala víra v posmrtný život. Lidé chtěli zabránit mrtvým v návratu do světa, či jim usnadnit cestu na onen svět.

Uvědomění si vlastní smrti přinutí člověka si uvědomit, že za něj nikdo nezemře a nikdo ho smrti nezbaví.

Dříve lidé umírali na jiných místech, v jiných souvislostech a v jiném životním období. Lékaři se starali pouze o bohaté či významné osobnosti. O ostatní pečovala rodina, každý měl svůj úkol a každý věděl, co má dělat. Po staletí byl předem připravený postup stejný. Dokonce i umírající věděl, co se bude dít, až umře. I on se totiž v průběhu života ocitl u umírajícího a prošel různými úkony v péči o něj.

Tato péče připravovala lidi na smrt už od dětství. Děti se učily pečovat o umírajícího a následně zemřelého. Učily se se smrtí žít a brát ji jako součást života. Postupem času si prošly různými úlohami v péči o umírající a předávaly své zkušenosti dál. Proto byl člověk, když přišla jeho chvíle, klidnější a věděl, že neumře sám. Přetrvával strach ze smrti, ne ze samoty jako dnes. Dohledu nad umírajícími se postupně ujala šlechta, církev a obce. Tak se postupem času začaly rozvíjet starobince, chudobince a špitály.

Dříve nastávala smrt jedince převážně po rozlučovacích rituálech. To mělo za úkol pomoci umírajícímu přijmout fakt smrti a pozůstalým vyrovnat se z onou ztrátou. Příchod smrti umírajícímu nebyl na rozdíl od současnosti zastírán.

2.2 Smrt a umírání v současnosti

V dnešní době je pro lidstvo samozřejmostí žít. Častým cílem našeho života je žít šťastně, úspěšně a zdravě. Spoléháme na současnou vyspělou technologii a lékařské „zázraky“. Současná ustálená představa je taková, že smrt by měla přijít nejen na konci dlouhé

a řekněme úspěšné cesty životem, ale také optimálním způsobem – rychle, bezbolestně a s pomocí profesionálů, kteří vědí, co mají udělat (Haškovcová, 2007).³

Se skutečnou smrtí se setkáváme často pouze v médiích. Pak se možná ještě častěji setkáváme se smrtí „umělou“ – v seriálech, filmech a knihách. Se smrtí tváří v tvář se setkáváme jen v krajních případech. A v tu chvíli nastává problém. Nevíme, jak se chovat k umírajícímu a k pozůstalým. A vlastně ani nevíme, jak se má okolí chovat k nám jako k pozůstalým nebo k umírajícím.

„Díky technické akceleraci a rozvoji vědy začínáme v dříve beznadějných případech nad smrtí vítězit. Prodlužuje se také délka života, smrt je méně vidět a předmětem zájmu se stává život. Ten se díky rozvoji výrobních sil zrychlil a zrychlují se také pohřební rituály. Když zemře člověk, je pohřbíván rychleji, méně lidí se pohřbu účastní. Na smrt už není čas, jako by se neustálému růstu a výkonnosti nesměla postavit do cesty žádná překážka.“⁴

Dříve byly pohřby nákladné a dlouhé. Černý oděv jako symbol smutku je vidán na pohřebním obřadu a poté už minimálně. Dříve díky černému ošacení okolí vědělo, že onoho člověka postihla tragická událost. V historii měla například vdova určeno, jak dlouho musí držet smutek po svém manželovi, směla nosit jen smuteční oblečení.

Dnes okolí ani netuší, že se nám něco smutného stalo. Odtrpíme si kratičký pohřební obřad a pokračujeme ve svém rychlém tempu životem dál. Snažíme se na tuto skutečnost zapomenout co nejdříve. To poukazuje i na fakt, že v současnosti není přijatelné veřejně truchlit.

2.3 Pohřební a přechodové rituály

Pohřební a přechodové rituály známe už od samého počátku lidstva. Každá kultura měla jiný rituál. Za dobu existence lidstva jich vznikl nespočet. Význam však mají stejný, a to vyrovnání se člověka s představou a skutečností smrti. Postupem času v konzumních

³ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9

⁴ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9

kulturách pohřební rituály mizí. Jak čas rychle běží, lidé se snaží rychle zapomenout na smrt, přičemž rituály mají jiný význam.

Pohřeb ve většině kultur má stejný význam i fáze. Slouží k překonání smutku a dalších negativních pocitů. Truchlení nad zesnulou osobou se najednou mění z truchlení jedince na truchlení společné. Pohřeb lze také chápat jako sociální potvrzení smrti daného člověka. Existují tři pohřební fáze: *odloučení* jedince od společenství, *přechod* jedince z našeho světa do jiného a *začlenění* jedince do jiného světa (pomocí pohřebního obřadu se jedinec změní z tělesného na duchovní). Z toho hlediska lze na tyto rituály pohlížet jako na adaptační mechanismus, který umožňuje ulevit od zármutku a truchlit při ztrátě blízkého člověka.

Pohřební rituály byly zpravidla spojeny s vírou v posmrtný život. Víra v posmrtný život byla vázána k danému období. Všeobecně se předpokládalo, že současný život je spojen se životem posmrtným. Rituály usnadňují zemřelým cestu na onen svět, ale zároveň jim i brání v návratu na svět zpět.

Způsoby pohřebních rituálů se měnily v průběhu let velmi málo. Dvě základní cesty jako ukládání do země a zpopelnění zůstaly stejné až po současnost.⁵

Církevní pohřbívání do země v minulosti po staletí převažovalo. Lišily se pouze detaily ve vztahu rodiny k víře.

Později se při obřadech začal klást větší důraz na jedinečnost onoho zemřelého. Přestalo se na zemřelého pohlížet jako na jedince z církve, ale pohlíželo na něj jako na jedinečného člověka, který je jedinečný jak ve svém životě, tak po své smrti.

Mezi 18. a 19. století většina lidí umírala doma, kde zůstávali většinou až do pohřbu. Rodina tak měla možnost se se zemřelým rozloučit. S přípravou pohřbu pomáhali příbuzní, sousedé, známí i přátelé.

V pozdním středověku a raném novověku se na pohřebních obřadech podílela pohřební bratrstva. Jednalo se o bratrstva náležící k římskokatolické církvi, jejichž účelem bylo pořádání obřadů a mší za zesulé. Profesionální pohřební služba na českém území vznikla na konci 19. století. Vznik těchto služeb byl vyvolán zvyšujícím se důrazem na hygienu

⁵ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9

a zdraví. S tím souviselo i přestěhování hřbitovů z center měst za jejich hradby. Už Marie Terezie a Josef II. v 18. století usilovali o zásadní změny v pohřebnictví. Tyto změny se podařilo naplnit až koncem 19. století, ale ještě ne zcela. Přispěla k tomu i další potřeba – uchovávat mrtvé ve speciálních prostorách márnice. Jeden z prvních největších pohřebních ústavů byl v Praze na Královských Vinohradech. Zajišťoval převoz mrtvých, jejich pohřbení a výrobu rakví. Dokázal zajistit pohřbívání naprosté většiny z tamní oblasti. Výhodou městských pohřebních služeb bylo, že mohly poskytnout služby i chudým.⁶

V České republice na přelomu 19. a 20. století existovaly rozdíly mezi římskokatolickým pohřbem a tradičním pohřbem, přestože probíhaly velmi podobně. Jednalo se o uložení mrtvého těla do země za doprovodu náboženských obřadů a pozůstalých. Předcházely mu ale zvyky, které už tehdy byly usměrňovány zákonem. Stanovily především záležitosti hygienického řádu a zároveň odpovídaly na strach z pohřbívání za živa. Například byla nutná prohlídka lékařem. Tělo se mohlo pohřbít nejdříve 48 hodin po smrti a do pohřbu muselo být tělo z hygienických důvodů uzavřeno ve zvláštním pokoji. Márnice se častěji využívaly ve městech než na vesnici. Pohřbívání mělo své zvyklosti a pravidla, na jejichž dodržování dohlíželi příbuzní. Tím zemřelému prokazovali úctu a ujistili se tím, že jim nebude zemřelý škodit.

Na vesnici po úmrtí také otevírali okno, aby mohla duše volně do nebe. Oči mrtvému zatlačoval nejstarší člen rodiny a tělo omyla vodou starší žena, ta byla ve vesnici k tomu určena. Tělo bylo oblečeno do svátečních šatů, u ženy to byl například kroj, nebo bylo zabaleno do bílého rubáše. Poté jej uložili na prkno a do rakve. U hlavy hořela svíčka hromnička a tělo bylo vystaveno v domě. Lidé se chodili k mrtvému modlit za duši zemřelého a modlili se i při zvonu umíráčku, jenž oznamoval úmrtí. V den pohřbu se lidé sešli v domě smutku, tím byl vždy dům, kde zesnulý bydlel. Příbuzní se u zemřelého pomodlili a dostali malé občerstvení jako kořalku a chléb. Kněz rakev vykropil svěcenou vodou a pak se rakev vynášela ven. Při vynášení bylo ve zvyku dotknout se rakví třikrát prahu domu na rozloučení. Pak se rakev přemístila do kostela, kde se konala zádušní mše. Při té nemuselo být tělo přítomno, záleželo na situaci. Po spuštění rakve do hrobu hodil na ni každý účastník pohřbu tři hrsti hlíny. Křesťanskou spásu měli zajistit účastníci

⁶ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

pohřbu obřady a modlitbami. Pohřeb byl zakončen v hospodě či v domu smutku. Zde byli rodinní příslušníci pohoštěni pivem, kořalkou, pálenkou, kávou, chlebem, buchtami, koláči či masem. Chudým se rozdávala tzv. almužna, v níž byly například bochníky chleba, buchty nebo vejce, zkrátka vše, co bylo třeba. Hostina na Moravě zvaná trachta se považovala za nepostradatelnou součást pohřbu. Pohřeb potvrzoval status mrtvého ve společenství.

Pohřby dětí byly specifické v tom, že využívaly jinou symboliku. Používala se například bílá barva, větší hojnost květin, u starších svatební symboly.⁷

2.4 Význam pohřebních rituálů dnes

Člověk se se smrtí může vyrovnat pomocí různých pohřebních rituálů. To dokazuje jejich využívání dodnes. Rituály mohou být založeny jak na náboženských symbolismech, tak jiných podobách symbolismu.

Příkladem nenáboženských pohřbů mohou být socialistické, zaváděné v padesátých letech dvacátého století. Ve vyspělých společnostech jsou to přírodní pohřby s ekologickou perspektivou. Konají se tak, aby byly v souladu s přírodou, jak jen to jde. Například u pohřbu rakve do země se využívají rychle rozložitelné přírodní materiály, nebo se dokonce pohřbívá jen v plátně, nikoli v rakvi. Tyto pohřby se nejčastěji konají na přírodních hřbitovech. Ty v posledních letech rostou převážně v Nizozemsku, Velké Británii, Severní Americe či Japonsku.⁸ V České republice už také existuje první ekologický hřbitov na Praze 8 v Kobylisích.

Dnes se především klade důraz na současný život. To často způsobuje spotřební život člověka. Mnoho lidí se dnes obtížně ztotožní s představou nějaké formy posmrtného života. Církev už není vnímána jako jediná instituce, která je příslušná rozhodovat o skutečnostech pohřbu a nakládání s ostatky.

S rozmachem kremace se otevřela brána neskutečných možností. Ostatky již nemusí být uloženy na konkrétním místě. Popel lze rozptýlit kdekoliv. Tak mohou pozůstalí vyjádřit

⁷ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

⁸ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

smutek vlastním způsobem. Ale i přesto se velmi často mnoho rituálů dodržuje. Sofistikované církevní rituály umožňují poskytnout bezpečné prostředí i lidem, kteří se za normálních okolností obejdou bez víry.

Uskutečnění pohřebního rituálu se dnes chápe spíše jako určitý závazek k zemřelému, projevení úcty, poděkování a uznání člověka. Důležité je zmínit, že pohřeb uspokojí potřeby pozůstalých, nikoliv zemřelého. Způsob rozloučení může mít velký vliv na to, zda se pozůstalým povede projít úspěšně fází truchlení.

Člověk může přijmout koncept křesťanské tradice posmrtného života, může věřit v posmrtný život, který čerpá z jiných náboženských přesvědčení nebo může přijmout logický fakt, že naše vědomí končí naší smrtí. V současnosti se klade velký důraz na racionalitu. To zapříčinilo odosobněný přístup k mrtvým a upouštění od klasických rituálů.

Rituál rozloučení se s umírajícím a přípravy na smrt se ztratily. Zapříčinilo to především nemocniční prostředí, kde se o život pacienta, tedy umírajícího bojuje do poslední vteřiny. Zanikl také rituál s přípravou zemřelého k pohřbu. Dříve se o zemřelého starala převážně rodina. Rodinní příslušníci zemřelého omyli, oblékli a upravili k pohřbu.

Pro současného člověka je truchlení v sociálním prostředí nepřijatelné. Při vymýcení mnoha rituálů, které měly za účel poskytnout člověku útěchu a projít truchlením, se člověk stává choulostivým vůči smrti své i smrti druhých. Dnes má člověk ve zvyku vyhýbat se jakékoliv nepříjemnosti. Proto přibývá pohřbů bez rozloučení a bez obřadu. Pro člověka je přijatelnější obejít se bez pohřbu a vytěsnit tuto skutečnost ze svého života co nejrychleji. Než se střetnout se smrtí během pohřbu, pozůstalí přijmou skutečnost, že se sami nějak této změně přizpůsobí a odmítají tak rituály spojené s útěchou.

V současnosti v České republice fungují pohřební služby převážně jako rodinné firmy. Pracuje zde několik rodinných příslušníků, nejčastěji ze dvou generací. Některé firmy zvolily jiný způsob hledání klientů než oslovovat přímo pozůstalé. Oslovily zaměstnance nemocnic, policisty nebo třeba sociální zařízení a jimi je v případě potřeby příslušná firma kontaktována či předají kontakt přímo pozůstalým.

Hřbitovní služby na rozdíl od služeb pohřebních neprodukují zisk. Především provádí údržbu hřbitovních prostor, manipulují s lidskými ostatky a pronajímají místa hrobu v rámci hřbitova.

„Již několik let například existují na internetu virtuální hřbitovy, kam pozůstalí mohou ukládat fotografie a videa připomínající život zemřelého, či internetová fóra, kde truchlící mohou vyjadřovat své pocity a myšlenky.“⁹

Člověk takto hledá nové rituály odpovídající dnešní době.

2.5 Strach ze smrti

Strach ze smrti je v nás tak velký a všudypřítomný, že vydáváme spousty energie na její popření. Také názor, že smrtí život nekončí, napomáhá člověku věřit, že je život smysluplný, a udržovat si tak psychickou rovnováhu. K tomu patří kulturní konstrukty, které jsou různého obecného přesvědčení. Jejich posláním je poskytnout člověku představu o smyslu světa a života. Nabízí člověku odpovědi na otázky o smyslu života. Každý konstrukt je jiný, ale všechny nabízí jedno společné, a to nesmrtelnost, řád, pravidla a bezpečí těm, kteří jdou v jeho stopách.

Emblémové neboli symbolické nesmrtelnosti dosáhne člověk tím, že je součástí nějaké kultury a věří, že tato kultura bude přetrvávat i po jeho smrti.

Aby člověk dokázal zvládnout strach ze smrti, obrací se k nesmrtelnosti. Nesmrtelnost jako východisko přesáhnout svou smrt nabízí v určitých formách každá víra. K tomu si ji člověk vybudoval.¹⁰

Odborníci se domnívají, že strach ze smrti se skládá z několika oddělených strachů. Neshodují se však, na jaké strachy se dělí.

Například Jacques Choron ve své publikaci uvádí tři druhy strachu ze smrti: 1. co bude po smrti, 2. jak bude vypadat mé umírání a 3. konec vědomí.

Studie z roku 2008 od Furera a Walkera uvádí dělení strachu smrti následovně: konec vědomí, strach z možných důsledků, bolest při umírání, zacházení s tělem po smrti.

Smrt je často osamělou skutečností. V současnosti se pracovníci paliativní péče snaží tuto skutečnost různými prostředky zmírnit. Také církve nabízí prostředek, jak se vyhnout

⁹ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9

¹⁰ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9

osamělosti smrti, a tím je dobrý a spořádaný život. Tento prostředek představuje už středověká alegorická hra Dobrý člověk.

Většina lidí před smrtí upadne do bezvědomí. Může tak mít proto poklidný odchod. Mnoho lidí i přesto zemře samo a mají z toho velký strach. V současnosti se tomuto tématu věnuje minimální pozornost. V nemocnici se umírajícímu pacientovi nevěnuje velká pozornost. Pokud není u pacienta někdo blízký, dotyčný umírá sám. Ani člověk umírající v bezvědomí by neměl být sám. Pacienti sdílející pokoj s umírajícím mohou být vyděšeni, protože vidí to, co může potkat i je. „Neexistuje moment, který by naháněl větší hrůzu než okamžik smrti, která by měla proběhnout osaměle. Velké utrpení může prožít pacient a posléze i jeho rodina, která se trápí tím, že v tento zásadní okamžik nemohla být na blízku.”¹¹ Do určité míry se tato situace dá vyřešit eutanazií. Pokud zůstanou blízcí s umírajícím do poslední chvíle, může to být také ulevující důkaz toho, že umírající netrpěl a odešel v poklidu. Pak nemusí být okamžik smrti děsivá a tragická zkušenost.

Umírající často nechtějí přidělovat svým blízkým starosti, proto se nezmiňují o strachu ze smrti. Každý člověk by ale měl mít někoho, komu se s tímto problémem může svěřit.

Lidé se se smrtí neumí smířit, nebo nevědí, jak se s ní mají vyrovnat. Proto většinou když je mezi námi umírající člověk, jak rodina, tak umírající předstírají, že se nic neděje. Pro mnohé je to v tu chvíli nejpříjemnější metoda, jak tuto těžkou situaci zvládnout.

Pohled na smrt jako pozitivní zkušenost k životu rozhodně není lehké přijmout. Na druhou stranu si život bez smrti jen těžce dokážeme představit.

Terror management theory neboli teorie zvládání strachu či děsu, opírající se o myšlenky antropologa Ernesta Beckera, je teorie o motivaci lidského chování, v níž tvrdí, že v základu lidského chování a myšlení je vždy snaha popřít vlastní smrt.

2.6 Paliativní péče

Paliativní péče je přístup k nemocnému a jeho rodině, který má za úkol zlepšit kvalitu života oběma stranám až do konce života nemocného. Tato péče se využívá u pacientů s nevléčitelnou nemocí. Ačkoliv se může zdát, že se paliativní péče používá pouze

¹¹ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9.

v ústavech pro tento druh pacientů, není to tak. Tento druh péče můžeme poskytovat stejně tak doma jako v nemocnicích a ústavech k tomu určených (například hospic).

V případě poskytování paliativní péče doma jsou velké nároky kladeny na rodinu. Proto je potřeba se věnovat rodině stejně jako pacientům a komunikovat s ní. Na tyto rodinné příslušníky se lehce a často zapomíná, přestože i oni potřebují informace o tom, co bude dál, třeba i po pacientově smrti.

Tyto informace není vhodné sdělovat rodinám někde na chodbě nebo v kanceláři lékaře. Postupně se u nás objevují prostory k tomu určené, bohužel stále nejsou pravidlem. V domovech seniorů se objevují kapličky, které nejsou určeny pouze k sakrálním obřadům, ale i k rozhovorům ohledně stavu pacienta.

Během paliativní péče je potřeba přistupovat individuálně ke každému pacientovi a jeho rodině. Součástí této léčby je poskytnout pacientovi co nejlepší kvalitu života například léčbou bolesti, volbou vhodné léčby, která se změnami pacientova stavu může měnit. V zařízeních určených pro paliativní péči sledujeme kvalitní vybavenost pokojů. Jsou zde polohovací postele na kolečkách, polohovací pomůcky, zvedací zařízení pro bezvládné pacienty, léčebné pomůcky, hygienické pomůcky, pomůcky ke krmení bezvládného pacienta, společenské místnosti, koupelna na pokoji a spousta dalšího. Je zde zdravotní sestra, která má pacienty na starosti, a celý prostor je bezbariérový. Jde tudíž o ideální prostředí pro pacienty a jejich rodiny. Ale ne každý pacient a rodina chce využít těchto prostor. Pokud má pacient přání zemřít doma, většina pomůcek zmíněných výše je pro rodiny nedostupná finančně nebo prostorově, a to nemluvě o bezbariérové koupelně. V těchto případech si lze objednat službu mobilní hospic. Tato služba má za úkol starat se o rodiny a nevléčitelně nemocné u nich doma. Mají zde mnoho pracovníků různého spektra od doktorů, zdravotních sester, sociálních pracovníků až po psychology a psychiatry. Mobilní hospice často nabízí i službu péče o pozůstalé.

Existuje více typů služeb s paliativní péčí a postupně přibývají stále další. Je na rodině a pacientovi, která z těchto služeb mu vyhovuje nejlépe.

3 Eutanazie

Sebevražda jako taková obvykle nabádá pozůstalé pátrat, co onoho zemřelého k tomuto činu dovedlo. Někdy se objeví jasná příčina. Ve většině případů ale příčina není objevena. V tom se liší eutanazie od klasické sebevraždy. Při současné eutanazii o své smrti pacient hovoří, uvádí důvody a zamýšlí se nad následky.

V křesťanství se v minulosti sebevražda považovala za hřích. Postupem času ale společnost začíná mluvit o eutanazii neboli asistované sebevraždě, protože ve veřejném přesvědčení sílí názor „práva na smrt“. Stále více lidí samo sebe vnímá jako někoho, kdo o sobě má právo rozhodovat. A tohle rozhodování souvisí i s rozhodováním o životě a smrti.

Eutanazie, dobrá smrt neboli dnes asistovaná sebevražda je využívána od počátků lidstva. Po dobu let se vyvíjela jako lidstvo samo, někde ji zakázali, jinde si ji naopak přizpůsobili k obrazu svému. Existuje nespočet sporů mezi příznivci a odpůrci eutanazie. Jelikož je ve většině zemí zakázaná, někteří lidé jsou rozhodnuti cestovat přes půl světa, jen aby mohli své utrpení ukončit, dokud je snesitelné.

3.1 Eutanazie v historii

Zhruba v pátém století před naším letopočtem eutanazii pojmenovali v Řecku jako *εὐθανασία* (euthanasia). V překladu to znamená dobrá smrt.

Například australský kmen Tiwi využíval eutanazie na lidech, kteří byli nemocní nebo nemohoucí a nemohli se o ně nadále starat. Při obřadu se s člověkem rozloučili a odešli, u umírajícího zůstala rodina. Pohřbila člověka po hlavu a odešla. Dotyčný zemřel až později, protože se nemohl dostat z hrobu ven.¹²

Následovníci Pythagora s eutanazií nesouhlasili z náboženských důvodů. Byli přesvědčeni, že utrpení, které prožívají, na ně seslal bůh jako trest za předchozí hříchy.

¹² KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9.

Sokrates považoval strach ze smrti za něco nemoudrého. Smrt je dle něj pouze bezesný spánek, ze kterého se neprobudíme, či budeme přeneseni do společnosti těch, kteří nás předešli.

Platon se sebevraždou souhlasil pouze v případě ničující choroby. Aristoteles naopak prohlásil: „Přivoditi si však smrt, abychom se vyhnuli chudobě nebo hoři lásky anebo vůbec nějakému zármutku, nenáleží člověku statečnému, nýbrž spíše zbabělci; jest totiž změkčilostí vyhýbati se protivenstvím i nepodstupuje sebevrah smrt proto, že jest to krásné, nýbrž proto, že se vyhýbá zlu.“

Stoikové povolovali eutanazii pouze tehdy, pokud byl člověk velmi nemocný a bylo dokázáno, že nechce pouze utéct před povinnostmi života.

Hippokratova přísaha zní: „Nepodám nikomu smrtící látku, i kdyby ji ode mne žádal, a ani nikomu tuto možnost nenavrhu“. Dodnes je v kodexu České lékařské komory, že eutanazie a asistované suicidium jsou nepřípustné.¹³

3.2 Eutanazie dnes

V roce 1969 lékař Jan Hendrik van Berg vydal knihu *Lékařská moc a lékařská etika*. Zde navrhuje, aby lékaři přijali následky moderních vymožeností. Měli by být ochotni své trpící nemocné a umírající či žijící pouze ve vegetativním stavu zabít.

V Holandsku v říjnu 1971 proběhl první soudní proces, týkající se aktivní eutanazie. Lékařka aplikovala pacientce (své matce) vysokou dávku morfia. Pacientka zemřela do několika minut. Byla upoutána na vozíku, inkontinentní a žila v pečovatelském domově.

Lékařka uvedla, že ji matka opakovaně žádala, aby její utrpení ukončila. Byla odsouzena k podmíněnému jednotýdennímu trestu, jenž měl být vykonán až po roce, pokud by se odsouzená dopustila dalšího trestného činu.

Tímto v Holandsku začali lékaři eutanazii uskutečňovat. Pokud se některé případy dostaly k soudu, byly posuzovány rovněž vlídně.¹⁴

¹³ MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1025-0.

¹⁴ MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1025-0.

Dnes se eutanazie chápe spíše jako lékařské jednání vedoucí k uspíšení nebo navození smrti druhého člověka.

Eutanazie se však dělí na několik typů:

1. Aktivní a pasivní eutanazie: Aktivní eutanazie se chápe jako činnost, která uspíší či navodí smrt druhého člověka, nejčastěji smrtící injekcí. Pasivní eutanazie je naopak nečinnost, která má za následek uspíšení úmrtí jiného člověka.
2. Přímá a nepřímá eutanazie: Přímá eutanazie má hlavní cíl, a to uspíšet či navodit smrt druhého člověka. V případě nepřímé eutanazie je hlavním cílem zbavit pacienta jiného utrpení, například bolesti.
3. Dobrovolná a nedobrovolná eutanazie: Dobrovolnou eutanazii si přeje pacient sám, tudíž si o ni požádá on osobně. U nedobrovolné žádá rodina eutanazii, jelikož je pacient nekompetentní. Závisí také na základě rozhodnutí lékaře, zda není pacient nadále schopen života.
4. Asistovaná sebevražda: Lékař umožní pacientovi uskutečnit eutanazii. Zprostředkuje mu nástroje, které pacient využije k uskutečnění sebevraždy.
5. Sociální eutanazie: Sociální eutanazie označuje situaci, kdy se pacient léčí v souladu se standardními postupy, ale zemře, protože jinde na světě je možné pacientův stav zlepšit, ale v dané zemi a situaci to není možné. Lékař sociální eutanazii nevykonává, pouze akceptuje daný stav pacienta.
6. Prenatální eutanazie: Prenatální eutanazie neboli interrupce. Tento pojem se velmi často odmítá, jelikož se zde nemusí jednat o trpící nebo nemocnou osobu.¹⁵ Jedná se o sociální interrupci. Nenarozené dítě nemůže žádat o milosrdnou smrt.

¹⁵ KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9.

4 Smrt ve výtvarném umění, literatuře a hudbě

Ve světě je nekonečně mnoho rozmanitých výtvorů reagujících na smrtelnost. „Moc slova, obrazu a písňe, které jsou základem sebereflexe, bolest zostřují, přesto ale dokáží pěstovat I naši schopnost se s bolestí vypořádat.“¹⁶ „Lidé jakožto bytosti společenské a inteligentní, které byly vždy schopné se vypořádat s každou překážkou, se s bolestí ze smrti vypořádávali společně, a tak vytvořili rituální reakci na smrt se všemi integračními důsledky, jež taková činnost může mít.“¹⁷

Prostředky, kterými se lidská činnost vyrovnává s radostmi i strastmi, jsou literatura, hudba a výtvarné umění. Tyto kulturní okruhy poskytují mnoho děl, jež popírají smrt. „Můžeme například začít dílem Bedy Ctihodného, Církevními dějinami národa Anglů ze sedmého století a dospět ke knize Darryla Pinckneyho ze století dvacátého. Beda vypravuje, jak zbožná jeptiška Begu ve snu viděla smrt sv. Hildy. Vzbudil ji zvon a spatřila: „otevřenou střechu a shora proudilo světlo. Zatímco se dívala... spatřila duši boží služebnice Hildy, jak je vynášena do nebe v proudech světla a za doprovodu andělů“ (z angl. orig. Bede, 1955: 244). Pinckneyho román naopak popisuje tetu Claru, která chtěla, aby byl její popel „umístěn do jednoho z vycpaných plameňáků Nidy Lee“ anebo diskrétně rozprášen „v uličkách obchodního domu Rich“, což je výrazem podstatně vyšší míry pozemského konzumu než nadzemského asketismu Hildy a jeptišky Begu (Pinckney, 1922: 39).“¹⁸

V náboženství se vyobrazení smrti prolíná hudbou, výtvarným uměním a literaturou. Například křesťanství vyobrazuje v těchto kulturních odvětvích Ježíše jako vítěze nad smrtí.

¹⁶ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

¹⁷ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

¹⁸ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

4.1 Výtvarné umění

Jednou z odezev lidstva na smrt je vyobrazení mrtvých a věcí se smrtí souvisejících. „Proč například vlastnit obraz místa, které denně vidáme? Jedním z důvodů je proces tvůrčího zachycení, protože věci nejen pozorujeme, ale také o nich přemýšlíme, dodáváme jim na významu, dodáváme jim mnohvrstevný význam.

Proto zaujímají sochy, obrazy a později i fotografie důležité místo v dějinách myšlení.”¹⁹ V některých kulturách vyrábí masky zemřelých, tzv. pohřební masky. Asi nejznámějším příkladem je posmrtná maska Agamemnonova nalezena v Mykénách. Tyto masky většinou slouží ke zrušení hranice mezi životem a smrtí a zároveň tak zvětšují tělesnou formu zemřelého.²⁰

Fotografie se rozšiřovala pro amatérské účely pomalu. Součástí rozmachu vizuální kultury se staly i ultrazvukové záznamy nenarozených dětí v době, kdy jsou těhotenství vzácná a ekonomicky náročná. Poté se objevily fotografie mrtvě narozených dětí. Dokonce v některých nemocnicích radili rodičům, aby se se zemřelým dítětem nechali vyfotit.

Jako příklad moderního vyobrazení mrtvých můžeme uvést Romana Týce a jeho portréty z popelu mrtvých.

Už od čtrnáctého století zobrazovalo evropské umění mrtvé, ať už šlo o posmrtné masky, nebo obrazy. Obrazy sloužily k uvolnění soukromého smutku či k zachycení společenského postavení. Posmrtný obraz královny Viktorie namaloval Hubert von Herkomer, nejvýznamnější profesor výtvarného umění na univerzitě Oxford. Obraz namaloval 24. ledna 1901, královna ležela na smrtelné posteli, pokryta mušelínem a obklopena květy lilie. Vidět byl pouze obličej a ruka svírající kříž a květinu.²¹

¹⁹ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

²⁰ KERRIGAN, Michael. *Historie smrti: Pohřební zvyky a smuteční obřady od starověku do současnosti*. 1. vyd. Praha: DEUS, 2008. ISBN 978-80-87087-55-8.

²¹ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

Dříve si pozůstalí nechávali namalovat portrét zemřelého. Ne každý si to ale mohl dovolit, a proto začaly vznikat náhrobní kameny. Původně byly jednoduché se jménem, datem narození a úmrtí zesnulého. Později se začaly přidávat různé biblické citace.

Dnes už jsou náhrobní kameny tesány do všemožných tvarů, mohou být zdobeny soškou, rytinami, dle vlastního výběru (většinou nějaké květiny, jednoduché ornamenty). Zemřelý na něm mívá fotku v rámečku, nebo je dokonce jeho portrét vyrytý přímo do kamene. Pěkný příklad pomníku z historie můžeme sledovat v díle Michelangelově Vatikánské pietě.

Okolo dvacátého století sledujeme rozrůstající se počet pomníčků u silnic obětem dopravních nehod. Nejčastěji se pro tyto účely používají křížky, kamenné pomníčky, květiny a svíčky.

Uvnitř starých kostelů jsou hroby a okolo jich bývá mnohem více. V katolických kostelech jsou umístěny oltáře s relikviemi svatých. Tradičně se oltář chápe jako Kristův hrob předtím, než dojde k transsubstanciaci. Nápis na hrobech vyjadřují naději na posmrtný život prostřednictvím Krista a šeptání modliteb u oltářů. Světlo do kostelů proniká okny z barevného skla, jež vyprávějí příběh o spasení.²²

První čínský císař Š`Chuang zemřel v roce 206 př.n.l. Pro jeho bezpečný „odchod“ do posmrtného života si nechal vyrobit hliněnou armádu z 5000 keramických soch vojáků v životní velikosti. Každý voják je jiný, dokonce mají i odlišné výrazy v obličejí. Vojáci jsou vyzbrojeni a někteří jsou i s koňmi a vozy.

Na rozdíl od čínského císaře měl faraon Nebcheperure Tutanchamon pro posmrtný život v hrobce s sebou kromě trůnu, hrobky ze zlata a sochy bohů i věci každodenní potřeby. Pozlacená lože, věci na rozdělání ohně, vázy s květinami, nábytek nebo hru Senet.

4.2 Hudba

Součástí snahy porazit smrt je i hudba. Hudba ve vztahu k jejímu vlivu na mozek dokáže navodit pocit přenesení se do jiného světa. Je proto efektivnější v doprovodu víry ve věčnost. Řada pocitů, které hudba vyvolává, je utěšující. Ať už jde o skladatele, který

²² DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

odpovídá na smutek v písni jako například Buxtehude, jenž využil hudbu k vyjádření bolesti v Žalozpěvu nad smrtí otce, nebo jde o pozůstalého, který hledá útěchu ve skladatelově hudbě. Nejznámější příklad uměleckého spojení slova a hudby je Händelův Mesiáš, jedna z mála jeho náboženských prací, v níž setkání se smrtí překračuje nabídku světové hudby. Skladba je utvořena z křesťanského pohledu na Bibli, rozdělena na Starý zákon a Nový zákon, kde se prorocká naděje k příchodu Mesiáše naplní v osobě Ježíše. V písni Händel vysvobodí všechny lidi z jejich hříchů a přinese vítězství nad smrtí.

Árie sopránu „Já vím, že můj Spasitel živ jest“ (následuje po části Aleluja, zpívaného na oslavu Krista) srovnává obraz rozkládajícího se a červy zčásti zpracovaného lidského těla v přesvědčení, že „ve svém těle Boha uzřím přec“.

Mesiáš je zajímavou protestanskou úvahou o smrti. Liší se od ostatních hudebních zpracování katolické zádušní mše, zabývající se nutností získat boží milost a odpuštění.

Píseň Joy of Living od Ewana McColla je jasné vyjádření posunu křesťanské naděje ve věčný život k současnému hledání smyslu života v životě samotném než ve věčnosti.²³

Dnes se hudba spojená se smrtí využívá především při pohřbech.

4.3 Literatura

Asi nejznámějším literárním dílem popisujícím smrt je Bible. „Jak se biblické vyprávění odvíjí, popisuje se v něm smrt patriarchů, včetně Jákoba, který byl nabalzamován podle egyptského zvyku a pohřben v Kenaánu po odpovídajícím období smutku (Genesis, 50: 1–14). Mojžíš může chvalořečit Bohu za to, jak zničil jeho nepřátele (Exodus, 15: 1–18), ale také šířit boží příkázání „Nezabiješ“, které by možná spíše mělo znít: „Nespácháš vraždu“ (Exodus, 20: 13).“²⁴ Ve Starém zákoně se popisuje umírající člověk kvůli své zlé povaze, neposlušnosti či nepřátelství. Nebo například zvířecí oběť, jakožto akt smíření

²³ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

²⁴ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

mezi lidmi a Bohem. Zde se věnuje mnoho pozornosti smrti, přesto je Starý zákon plný naděje a víry.

V Novém zákoně je na druhou stranu smrt jako hlavní téma. „Během Ježíšova života došlo k zázračným případům oživení mrtvých jako v příběhu Lazara, ve kterém se píše: „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, neumře na věky.“ To jsou slova, která se při pohřbech opakovala nesčetněkrát (Jan, 11: 25).”²⁵ Ukřižování Ježíše Krista se stalo klíčovou záležitostí ve vykládání Bible křesťany. Jeho vzkříšení dává naději na vzkříšení všech lidí.

Nejznámější dílo Danta Alighieriho (1265 Florencie – 1321 Ravenna) Komedie má ukázat dobrému křesťanovi cestu ke spáse, poznání a zamyšlení se nad životem, smrtí a posmrtným životem. Popisuje zde tři říše jako v egyptské a tibetské knize mrtvých, a to peklo, očistec a ráj. Toto dílo jako „Božská komedie” označil až Boccaccio.

John Milton (1608–1674 Velká Británie) byl později také zasažen smrtí. Zemřel mu blízký přítel, žena a následovala slepota. Usilujíc o pochopení smyslu života složil Milton například báseň Lycidas či epickou poezii Ztracený ráj.

Ve světové literatuře se smrt stále těší velkému zájmu. Zde už se ale smrt nebere jako něco, co je třeba překonat, ale spíše se přiklání k hlubokým úvahám. V Shakespearových sonetech se autor vypořádá se smrtí v různých podobách. Například: „v Sonetu šedesát šest přemítá o životě plném zhrzených ideálů a unaven falší, by s radostí očekával odpočinek, který přinese smrt, kdyby to neznamenal, že musí opustit toho, koho miluje”²⁶ Jedenáct důvodů proč zemřít, zavrhne kvůli důvodu jedinému a to již zmiňovanou milovanou osobu:

²⁵ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

²⁶ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

Sonnet 66

William Shakespeare

*Znaven tím vším, já chci jen smrt a klid,
jen nevidět, jak žebrá poctivec,
jak pýchou dme se pouhý parazit,
jak pokříví se každá čistá věc,
jak trapně září pozlátka všech poct,
jak dívčí cudnost brutálně rve chťič,
jak sprostota se sápe na slušnost,
jak blbost na schopné si bere bič,
jak umění je pořád služkou mocných,
jak hloupost zpupně chytrým poroučí,
jak prostá pravda je všem prostě pro smích,
jak zlo se dobru chechtá do očí.
Znaven tím vším já umřel bych tak rád,
jen nemuset tu tebe zanechat.²⁷*

V sonetu sedmdesát jedna si nepřejí, aby po něm ti, jež ho přežili, truchlili dlouho. Naopak se zmiňuje o přání, necht' se na něj zapomene, jakmile přestane zvonit kostelní hrana. Nechce, aby vzpomínky na něj, vyvolávaly bolest:

²⁷ HNILICA, J. Sonet hamletovský. In: *Kzamysleni.cz* [online]. 12. 11. 2015 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.kzamysleni.cz/sonet-hamletovsky/>

Sonnet 71

William Shakespeare

Netruchli pro mne

až mrtev budu,

Ne dyl než dozní umiráčku zvon,

Co vyzvání všem v tom světě bludů,

Že k bídným červům mě dovedl můj skon.

Mám Tě moc rád, tak zapomeň, kdo dal

Život mým veršům, co lásku budí.

Je přece lepší nevědět kdo psal,

Než myslet na mne se smutkem v hrudi.

A kdybych snad básně číst Tě nechal,

Až tělo mé bude práchnivět,

Zamlč mé jméno, které nechval

A lásku svou nech se mnou trouchnivět.

Jinak svět moudrý, zvědavý, velký,

Bude si z Tebe tropit své žerty²⁸

Také ve světoznámé literatuře pro děti a dospělé, a to v knize Harry Potter a vězeň z Azkabanu od J. K. Rowlingové, líčí autorka smutek velmi zajímavě. V nebezpečném okamžiku se dospívající „Harry domnívá, že viděl jeho zemřelého otce, jehož velice toužil spatřit. To sdělí řediteli školy Brumbálovi „...byla hloupost, když jsem si myslel, že je to on. ... Věděl jsem přece, že je mrtvý.” Brumbál mu odpoví rétorickou otázkou: „A ty si myslíš, že mrtví, které jsme milovali, nás někdy mohou doopravdy opustit? Myslíš, že si je nepřipomínáme jasněji než kdy jindy v okamžicích, kdy se ocitneme ve velkých nesnázích? Tvůj otec v tobě žije, Harry, a nejzřetelněji se ti ukazuje pokaždé, když ho potřebuješ” (Rowlingová, 2004: 352).”²⁹

²⁸ TOMAN, J. W. Shakespeare – Sonety. In: *Jirkatoman.cz* [online]. 12. 10. 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: https://jirkatoman.cz/?page_id=45

²⁹ DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

5 Praktická část

V praktické části se věnuji výrobě vhodné tapiserie do pietních prostor umístěných v zařízeních s paliativní péčí.

Prostory pro dospělé jsou ve většině případů sterilní a neútluné, lidé se zde necítí příjemně. Rozdíl představuje prostor pro děti, kde jsou spousty barev a dětských prvků. Je důležité zmínit, že v současnosti v Česku vzniká první zařízení s paliativní péčí pro děti. Doposud děti, které potřebovaly tento druh péče, byly doma nebo v nemocnicích.

V průběhu práce a bádání, kde by tapiserie měla své největší využití, jsem se rozhodla pro pietní místnost místo místnosti volně dostupné.

Během své práce jsem zjistila, že se v současnosti snažíme popřít smrt, úmrtí našich blízkých se snažíme co nejrychleji zapomenout. Zároveň jsem zjistila, jak je rozloučení s našimi blízkými důležité. Svou prací bych chtěla v pietní místnosti snížit pochmurnost a zároveň tak zmírnit popření smrti a strach z rozloučení s onou osobou.

Při hledání vhodného materiálu jsem musela vzít v potaz různé aspekty. Materiál musí být dostatečně pevný, příjemný na pohled a zároveň splňovat hygienická nařízení. Prostory s paliativní péčí jsou často velmi náročné na hygienické předpisy. Proto jsem zvolila jako nejvhodnější materiál textil. Dodává pocit bezpečí, navozuje pocit domova a není rušivý na pohled.

Aby splňoval hygienické předpisy, rozhodla jsem se ho narosit koloidním stříbrem a tím dílo „zakonzervovat“.

V celé tapiserii pracuji se symbolikou tvaru i barevností. Je dobré navodit pocit, že smrt není tak strašná a odpudivá, jak se u nás v současnosti vnímá, a že i rozloučení s naší blízkou osobou není nic špatného a negativního, ale naopak něco pozitivního, co nám může pomoci při truchlení.

Aplikované materiály na podkladu znázorňují nás samotné. Jak jsme každý jiný, ale zároveň nás všechny čeká stejný konec. K symbolice díla se více vyjádřím v dalších částech.

5.1 Popis tapiserie

Tapiserie je upevněna na dřevěné tyči pro zachování tvaru. Tyč je umístěna na horní straně tapiserie, ve spodní části je zašitá kovová tyč. Ta slouží jako závaží, udržuje ji napnutou ve správné poloze a zároveň brání nechtěnému pohybu například při průvanu. Obě tyče jsou zašity do tapiserie, aby nepůsobily jako rušivý prvek.

Pro základní podklad slouží šedé bavlněné plátno. To je podšito hrubším plátnem z bavlny.

Na plátně jsou připevněny barevné čtverce ve tvaru přesýpacích hodin. Ty jsou vyrobeny z barvených bavlněných pláten. Každý čtverec má jiný vzhled. Některé jsou ploché, jiné vystouplé, další s reliéfními prvky. Na první pohled jsou některé stejné, po bližším prozkoumání jsou však v detailech odlišné.

Obě strany podkladu jsou vyplněny vyšitými a vyplněnými čtverci v barvě podkladu. Ty slouží jako výplně prázdného místa a zároveň decentně doplňují řadu čtvercům barevným. Některé tyto tvary, ať už vyšité, či našité na podklad jsem vycpala vatelínem. Ty tvoří na tapiserii reliéf a vytváří tak příjemný, zajímavější vzhled.

Velikost 145 centimetrů na 125 centimetrů je zvolena, aby se předešlo problémům s umístěním. Pietní místnost je v každém zařízení odlišně veliká dle jeho možností. Může být prostorná, ale i maličká. Velikost 145 cm x 125 cm je vhodná do všech velikostí pietních místností. V malých místnostech nepůsobí příliš mohutně a v těch větších zas drobně.

5.2 Návrh tapiserie

Při návrhu tapiserie jsem postupovala nejprve skicováním, hledáním vhodného tvaru a barevnosti. Následně jsem pomocí materiálových zkoušek hledala vhodný materiál. Zkoušela na hrubě tkanou jutovou pytlouvinu našívat tvary různého vzhledu dle skic a materiálů. Během zkoušek jsem zjistila, že není vhodná vzhledem k její nestabilitě. Tvary různých velikostí a materiálů byly rovněž nevhodné. Jejich vzhled velmi rušil a působil roztěkaně. Dále jsem zkoušela čtverce různých barev, ale už pouze jednoho materiálu, a to bavlny, pokládat na bílé plátno. Tento návrh už působil poněkud klidněji, přesto byl stále nevhodný do zamýšlených prostor. Proto jsem použila bavlněné plátno

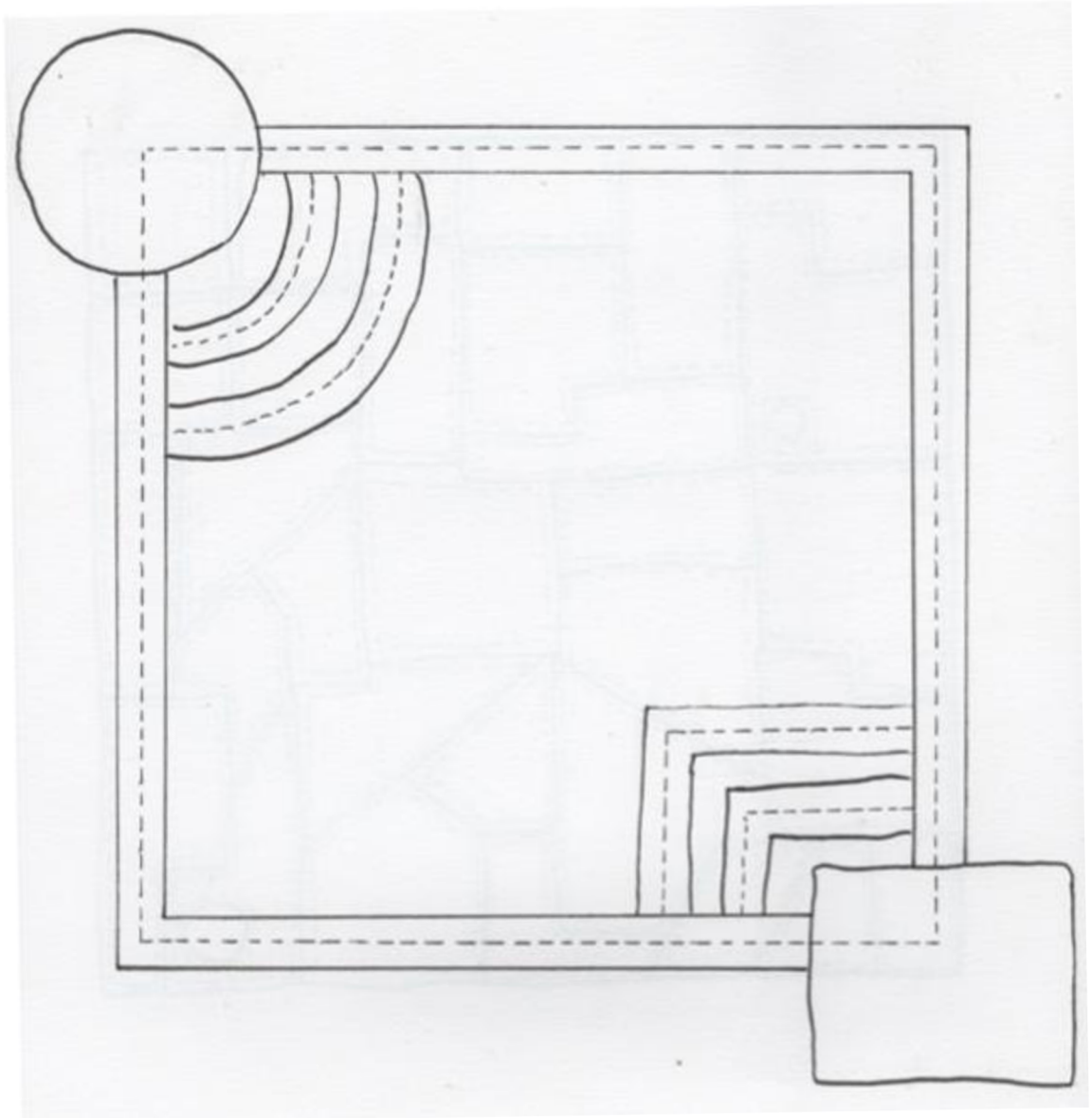
šedé pro jeho neutralitu. Omezila jsem počet barev ve čtvercích, aby dílo v pietních prostorách nerušilo. Ponechala jsem žlutou (slunce, energie, uvolnění napětí), červenou (krev, láska, úcta), modrou (klid, důvěra, tradice), černou (symbol smrti, konec, symbol úrodné půdy). Začala jsem pracovat se čtverci podle skic, ale i náhodně. Našívala jsem na ně různé tvary a barvy jednoho materiálu, ty jsem pak kladla na podkladový materiál.

Po konzultaci s komisí rozpracovanosti jsem nechala čtverce ve tvaru přesýpacích hodin, jež symbolizují plynutí času. „Vynechané“ čtverce jsem do prázdných míst naznačila pouze stehy pro vyplnění prázdného místa. Vyšité a ozdobené čtverce do reliéfních tvarů jsem zkusila vycpat vatelínem. Zde se mi líbilo, jak vatelín zvýraznil reliéfy. Některé našité tvary díky vycpávce drží lépe tvar a více vyniknou.

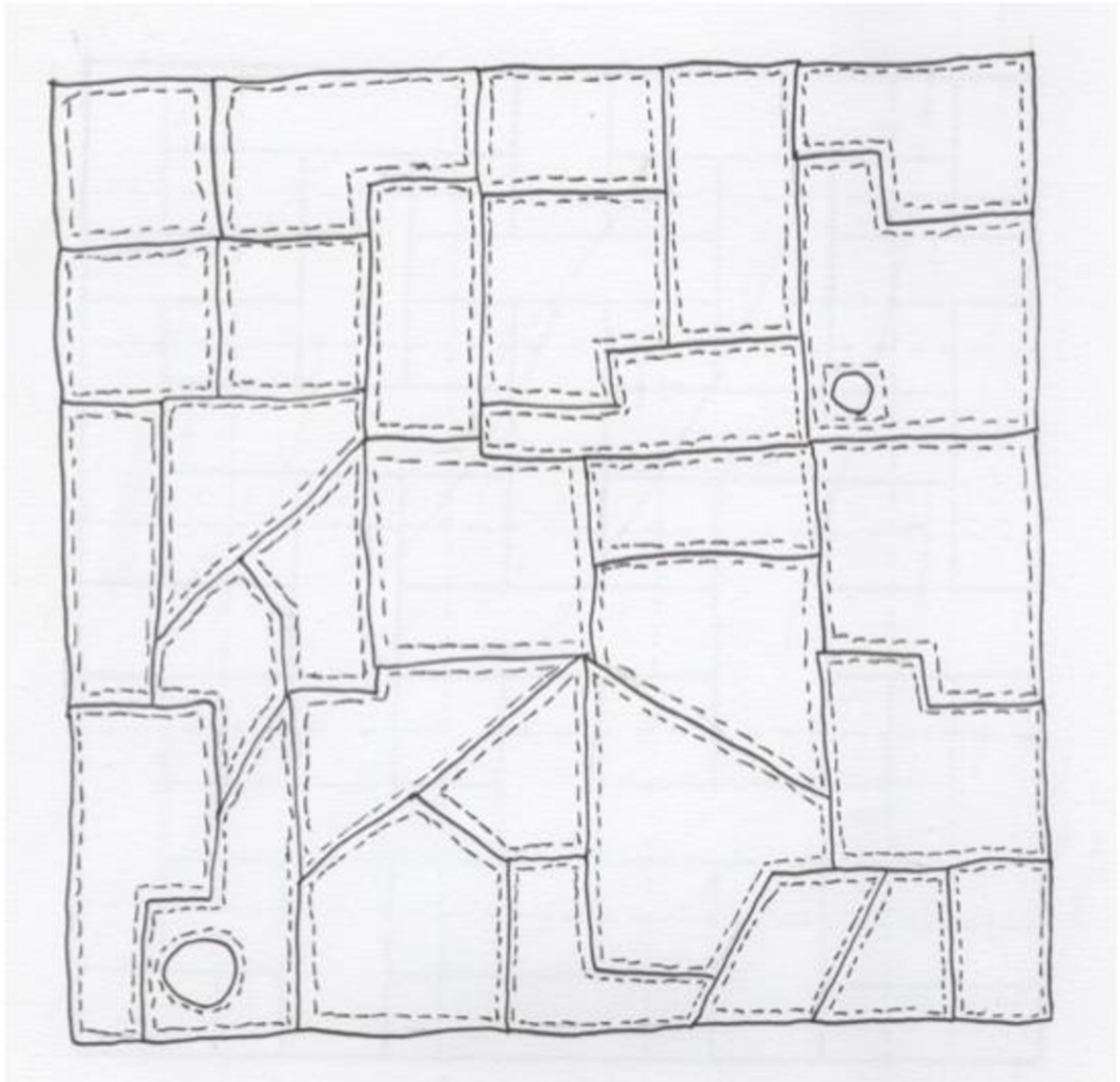
Při našívání čtverců mi působilo komplikace vlnění podkladu pod stehy. To jsem nakonec musela vyřešit jiným způsobem než našítím. Čtverce jsem tedy nalepila lepidlem na textilie a tím jsem předešla vlněním podkladu.



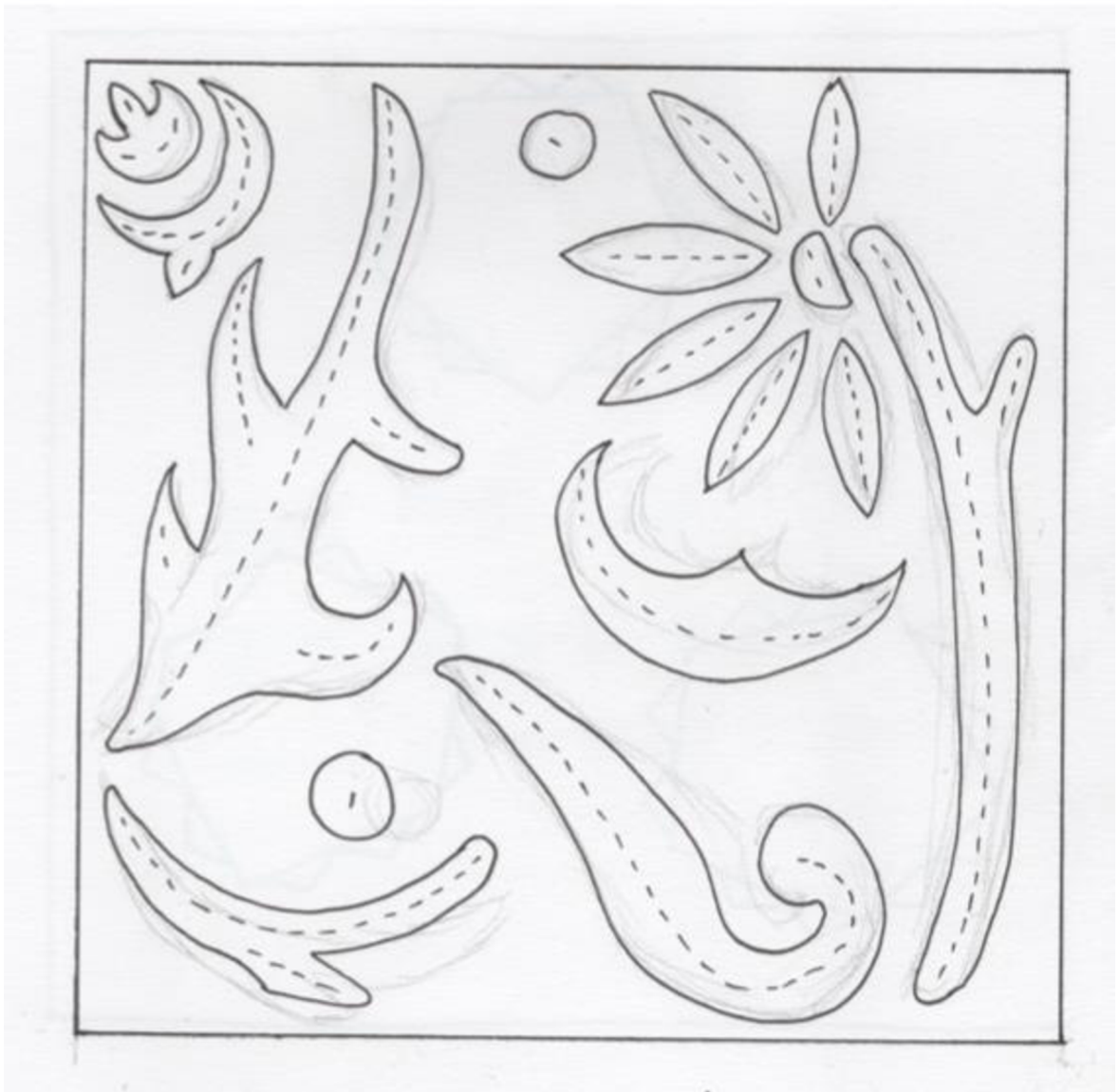
Obrázek 1: Návrh čtverce I



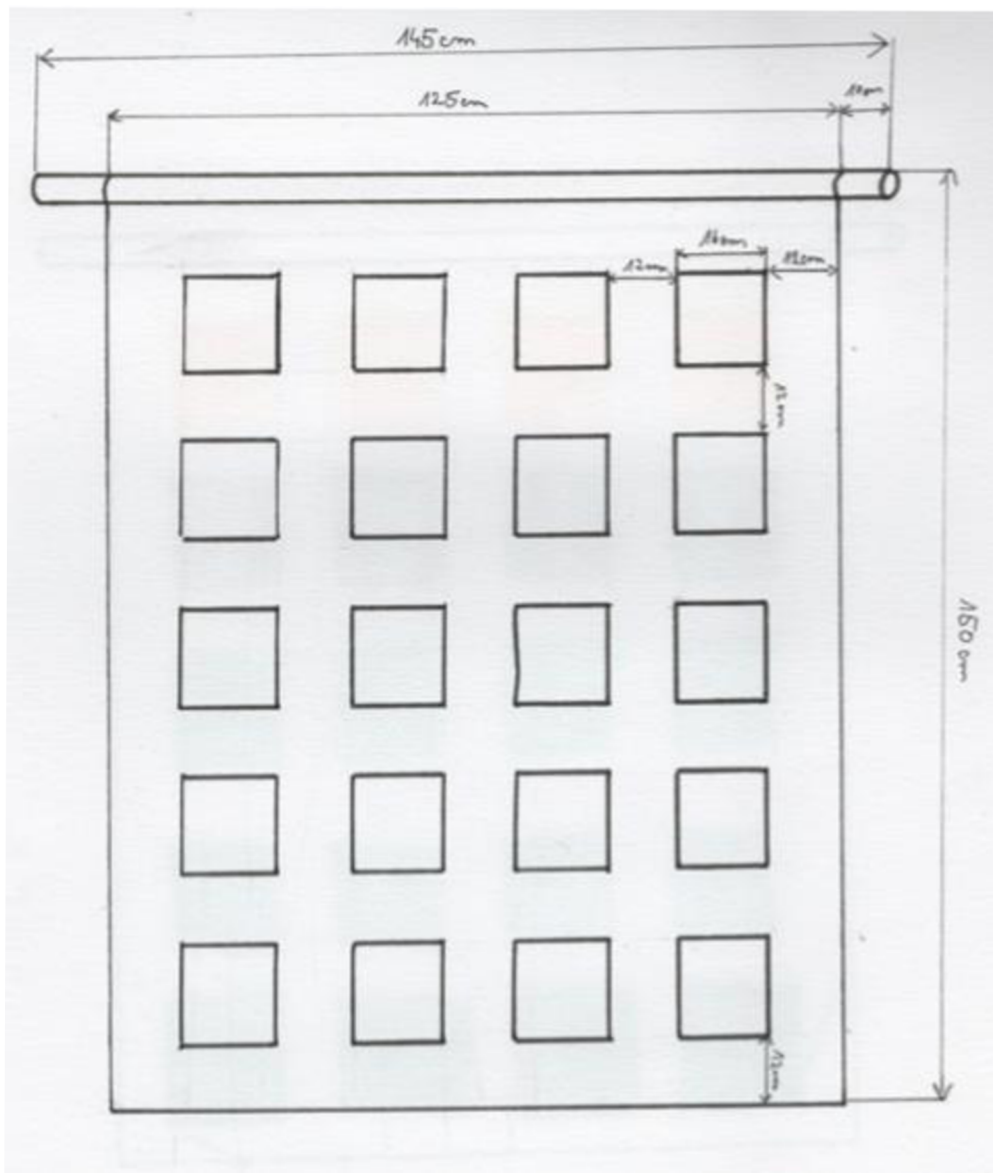
Obrázek 2: Návrh čtverce II



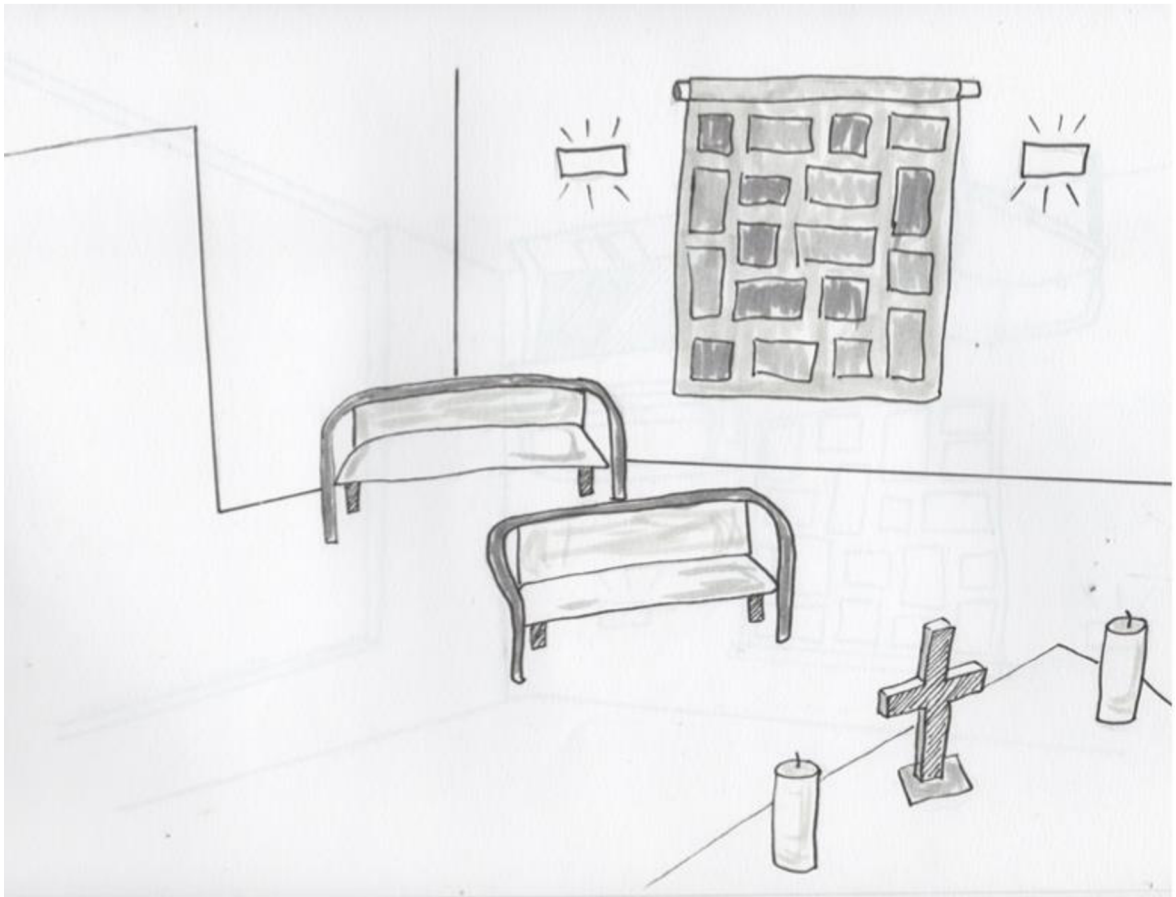
Obrázek 3: Návrh čtverce III



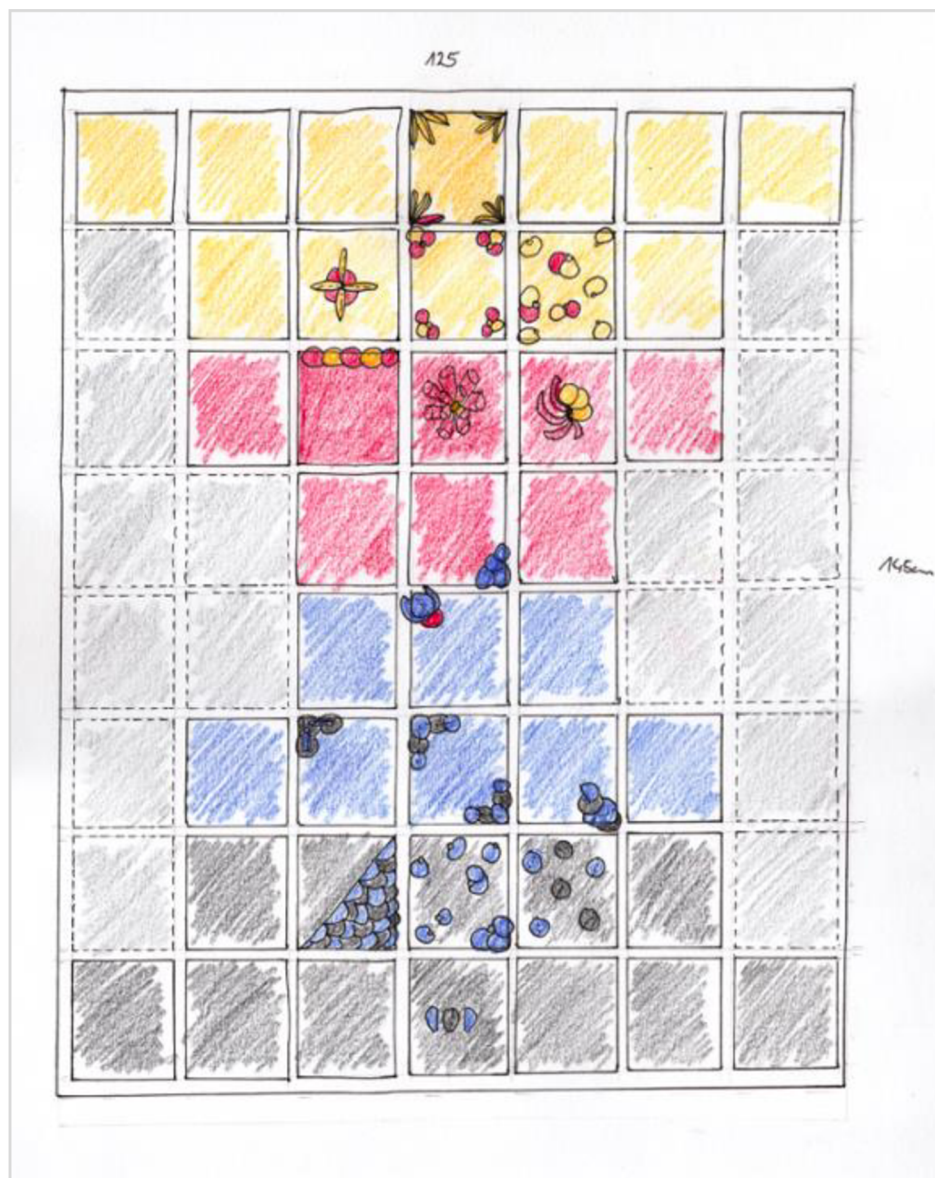
Obrázek 4: Návrh čtverce IV



Obrázek 5: Skica hledání rozměrů



Obrázek 6: Skica tapiserie v interiéru



Obrázek 7: Skica výsledné tapiserie s několika detaily

5.3 Výsledná práce

Tapiserie slouží jako vizuálně symbolický objekt do pietních prostor, a to především v domovech seniorů. Dílo jako takové má za úkol zmírnit pochmurnost těchto prostor a zpříjemnit tak pozůstalým rozloučení s jejich blízkými.

V tapiserii každý viditelný prvek něco symbolizuje. Tyto symboly si dovolím vysvětlit v následující části.

Tapiserie vcelku svým vzhledem symbolizuje radost a naději. Při prvním pohledu zaujmou barevné tvary. Každý tvar působí zdánlivě velmi podobně, zároveň je ale úplně

jiný. Jejich odlišností jsem chtěla poukázat na odlišnost lidí. Zdánlivě jsme si všichni podobní, ale zároveň jsme každý úplně jiný. Pouhé čtyři barvy symbolizují čtyři základní lidské rasy, očitá odlišnost tvarů odkazuje na skutečnost, že na světě nejsou dva lidé stejní. Později si lze všimnout, že jsou barevné čtverce připevněny do tvaru přesýpacích hodin. Ty symbolizují plynutí času, který nelze zastavit. Místo vedle nich je na obou stranách vyplněno vyšitými čtverci. Každý připevněný barevný čtverec symbolizuje nás živé, každý vyšitý šedý čtverec symbolizuje naše blízké, kteří jsou po smrti. Ztvárněny jsou všechny stejně, jelikož o posmrtném životě nic nevíme, ale pravděpodobně dopadneme všichni stejně. Jsou nevýrazné, jelikož naši blízcí zemřeli už tu s námi nejsou, ale všichni tu po sobě něco zanechali. To znamená, že ze světa jako by úplně nezmizeli. Tyto šedé čtverce rovněž vyplňují prázdné místo vedle barevných tvarů, stejně jako zemřelí vyplňovali nějaké místo v našem životě. Čtverce jsou některé ploché a některé prostorové, to symbolizuje přísloví: „Jednou jsi nahoře, jednou dole.”

Konečně se dostáváme k barvám na tapiserii. Šedou barvu na podklad jsem zvolila pro její nevýraznost, elegantnost. Někdy se uvádí že šedá barva je hranice mezi dobrem a zlem. Zároveň je to barva stínů a prostřednictvím stínů se často vyobrazují právě zemřelí.

Obrázek 5: Skica výsledné tapiserie

Jako další v tapiserii zaujímá místo na horní části barva žlutá. Tu jsem zvolila pro její moc povzbuzení, naděje a uvolňujícího účinku.

Červená barva symbolizuje odvahu, energii a teplotu. Tato barva také symbolizuje krev a teplo.

Pod červenou barvou se nachází modrá, jež znázorňuje vodu, mír, tradici. Modrá barva je také symbolem důvěry, která je v tomto tématu důležitá.

A nakonec je ve spodní části tapiserie černá. Na díle symbolizuje poslední fázi života, a to smrt. V naší kultuře se černá barva používá převážně jako symbol smutku. Přesto znázorňuje i pozitivní věci jako úrodnou půdu, skromnost a pokoru.

Na podkladu jsou čtvercové tvary. Pokud jde o téma smrti blízkého, lidé vyhledávají jistotu, pevné zázemí a snaží se předvídat. Přesně tohle všechno symbolizují čtverce na mé tapiserii.

Čtverce jsou ozdobeny různými tvary, ale především tvary kruhovými. Kruh zde symbolizuje čas a nekonečnost jako víru v posmrtný život. V některých kulturách se kruh využívá jako ochrana proti zlu.



Obrázek 8: Foto výsledné tapiserie



Obrázek 9: Tapiserie v pietní místnosti I



Obrázek 10: Tapiserie v pietní místnosti II



Obrázek 11: Tapiserie v pietní místnosti III

Závěr

Bakalářská práce byla rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem se věnovala smrti z různých pohledů, a to od umírání přes pohřbívání až po věčný život. Zmiňuji zde i velké téma týkající se smrti a v současnosti hojně diskutované, a to eutanazii. Snažila jsem se zde na tuto problematiku podívat z různých perspektiv. Bohužel jsem zjistila, že toto téma má přespříliš odpůrců, než aby se mohlo zkoumat a hledat řešení pro jeho příznivce. Přesto ale věřím, že v budoucnu nalezneme společně přijatelnou cestu.

V této teoretické části jsem hlavně řešila otázku, kam umístím tapiserii tvořenou v praktické části a jak bude vypadat. Původně jsem ji chtěla umístit do domu s paliativní péčí, kde by byla instalovaná v místnostech volně přístupných klientům, zaměstnancům i návštěvám. Postupem teoretické části jsem zvolila umístění do pietní místnosti, a to z důvodu zjištění, jak moc popíráme smrt a vyhýbáme se rozloučení se zesnulou, nám blízkou osobou. Přestože rozloučení a truchlení je pro pozůstalé důležité, jak uvádím v práci, chtěla bych svou prací zpříjemnit místnosti k loučení určené a decentně na ně upozornit, aby se rozšířily třeba i do nemocnic.

Zarazilo mě i zjištění, kolika kulturám, věcem, rituálům, stavbám a dalším věcem dalo vzniknout přemýšlení o smrti, tedy o tématu, o němž by dnes většina z nás vůbec nepřemýšlela. Zoufale se zuby nehty snažíme vyhnout něčemu, čemu se vyhnout nedá. Přece ale přijde onen osudný den, kdy se se smrtí setkáme. A my v tu chvíli nevíme, jak to všechno zvládnout. V tomto ohledu bychom si měli vzít příklad z našich předků.

V druhé části, tedy části praktické se věnuji ušití vhodné tapiserie do pietní místnosti. Zde jsem hodně bádala, jak by výsledná práce měla vypadat. Díky zkušenostem z práce v domově důchodců jsem se mohla vyhnout různým překážkám, a to například nevhodnému tvaru či materiálu, špatné barevnosti či velikosti práce.

Inspirací pro práci mi byly samotné prostory a život v domově důchodců. V těchto zařízeních žijí často lidé nemocní a nesoběstační. Je pro ně těžké zvyknout si v novém domově a o to těžší je pro ně rozloučit se s někým blízkým. Ale i pro nás ostatní je obtížné rozloučit se a dát sbohem někomu, kdo nám byl drahý a pro nás důležitý. Proto doufám, že jsem touto prací téma smrti čtenářům přiblížila o něco více. Snad se díky mé tapiserii podaří někomu tyto situace lépe zvládat.

Seznam použité literatury

ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti*. Přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2000. Každodenní život. ISBN 80-7203-293-3.

DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 978-80-7207-628-4.

EADIE, Betty J., Curtis TAYLOR a Karla ANDĚLOVÁ-ŠNÝDLOVÁ. *V náruči světla*. 2. vyd. Praha: Knižní klub, 2015. ISBN 978-80-242-5138-7.

HNILICA, J. Sonet hamletovský. In: *Kzamysleni.cz* [online]. 12. 11. 2015 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.kzamysleni.cz/sonet-hamletovsky/>

KERRIGAN, Michael. *Historie smrti: Pohřební zvyky a smuteční obřady od starověku do současnosti*. 1. vyd. Praha: DEUS, 2008. ISBN 978-80-87087-55-8.

KUPKA, Martin. *Psychosociální aspekty paliativní péče*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8633-9.

MARKOVÁ, Alžběta. *Hospic do kapsy: příručka pro domácí paliativní týmy*. Praha: Cesta domů, 2009. ISBN 978-80-254-4552-5.

MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1025-0.

NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

TOMAN, J. W. Shakespeare – Sonety. In: *Jirkatoman.cz* [online]. 12. 10. 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: https://jirkatoman.cz/?page_id=45

Seznam obrázků

Obrázek 1: Návrh čtverce I.....	34
Obrázek 2: Návrh čtverce II.....	35
Obrázek 3: Návrh čtverce III.....	36
Obrázek 4: Návrh čtverce IV.....	37
Obrázek 5: Skica hledání rozměrů.....	38
Obrázek 6: Skica tapiserie v interiéru.....	39
Obrázek 7: Skica výsledné tapiserie s několika detaily.....	40
Obrázek 8: Foto výsledné tapiserie.....	42
Obrázek 9: Tapiserie v pietní místnosti I.....	43
Obrázek 10: Tapiserie v pietní místnosti II.....	44
Obrázek 11: Tapiserie v pietní místnosti III.....	45